

DESCOPERIRI ROMANE ÎN NIVELURILE MEDIEVALE DE LA BEROE

Geroge NUȚU,
Dorel PARASCHIV

Cuvinte cheie: *Beroe, Piatra Frecăței, fortificație, epocă romano-bizantină, incintă, terra sigillata, ceramică pontică.*

Keywords: *Beroe, Piatra Frecăței, fortress, Roman-Byzantine epoch, prcincts wall, terra sigillata, Pontic ceramics.*

The paper presents a series of archaeological finds of Roman period discovered on the Medieval living levels from Beroe (Piatra Frecăței, Tulcea County) during the researches made in 1998 and 2001. The Roman and Byzantine fortress from Beroe is located 3 km to the South of Ostrov village, in North Dobroudja, the north side of Moesia Inferior province. The objects we take an interest in were discovered in early Medieval levels (11th-12th cent. A.D.); in fact, the living levels preceeding the 11th cent. have been destroyed in almost the entire promontory area of the Roman fortress. Four terra sigillata pieces, glass fragments and metal objects were discovered beside the Roman common pottery, and their publishing in the present article is intended to contribute to outlining several views on economic life and also to a better comprehension of Beroe settlement evolution.

Istoricul cercetărilor

Fortificația de epocă romană și bizantină Beroe¹ este situată în punctul Piatra Frecăței, la 3 km S de localitatea Ostrov, jud. Tulcea, zonă care în antichitate se afla în segmentul de nord-est al provinciei Moesia Inferior (pl. I/1-2). Masivul stâncos pe care se află amplasată așezarea constituie punctul de convergență al unui braț vechi al Dunării (Băroi) cu actualul traseu al fluviului. Nu se știe data la care a fost realizată incinta, dar există o serie de descoperiri care atestă existența unei așezări în perioada romană timpurie². Cetatea a fost părăsită la începutul

¹ Pentru *Beroe* vezi: DID II, *passim*; TIR L 35, *s.v. Beroe*; ZAHARIADE 1988, p. 128, fig. 121; SUCEVEANU, BARNEA 1991, *passim*; ZAHARIADE 2006, *passim*.

² O placă votivă din marmură dedicată lui Dionysos și datată la jumătatea secolului II a fost descoperită pe platoul cetății: *Ex voto Ulpius / Maximus posuit / (de)dit*, (ISM V, 133).

secolului VII (ultima monedă romano-bizantină descoperită a fost emisă de Phocas), locuirea reluându-se aici odată cu revenirea bizantinilor la Dunărea de Jos, în timpul lui Ioan Tzimiskes. Spre N se află o așezare civilă suprapusă, ca și cetatea, de așezarea medievală timpurie (secolele XI-XII).

În anul 1898 fortificația a fost localizată de către inginerul topograf P. Polonic, care afirma că zidul de incintă era vizibil, acesta având formă trapezoidală³. La începutul secolului XX, C. Moisil o amintește ca cetate octogonală⁴, dar observațiile diferite ale celor doi, la distanță de un deceniu, ne fac să ne îndoim că incinta se observa cu exactitate în teren. Începând cu anul 1958, la nord de cetate a fost cercetată parțial, de către A. Petre, o întinsă necropolă din perioadele romană, romano-bizantină și medievală timpurie (peste 1100 de morminte) și o bazilică paleocreștină, care a funcționat în secolele IV-VI p. Chr⁵.

În perioada 1971-1973, D. Vâlceanu și Al. Barnea au întreprins cercetări arheologice în cetate; aceștia afirmă că au ajuns, în câteva secțiuni, pe ultimul nivel de locuire de epocă romano-bizantină, datat în a doua jumătate a secolului VI, nivel pe care se găsesc construcții din piatră legată cu mortar⁶.

În zona care depindea de cetatea de la Beroe au fost identificate mai multe așezări rurale romane timpurii, *villae rusticae* și necropole tumulare⁷.

Cercetările arheologice dintre anii 1998-2002

Cercetările din interiorul fortificației au fost reluate între anii 1998 – 2002, de către un colectiv condus de D. Paraschiv sub egida prof. Al. Barnea. S-a constatat că în zonele de S și de V incinta de epocă romană s-a prăbușit în Dunăre, iar în cele din N și de E, spre șanțul care separa cetatea de așezarea civilă (un tronson din zona de NV, descoperit în poziție orizontală, suprapus de o locuință medievală timpurie, demonstrează că fenomenul s-a produs între secolele VII-X⁸). Au fost descoperite câteva complexe (gropi menajere) din epoca bronzului și din prima epoca a fierului și trei niveluri de locuire romane și romano-bizantine (secolele II-VII p. Chr) distruse, în cea mai mare parte, de complexe medievale timpurii (secolele XI-XII p. Chr)⁹. În ceea ce privește stratul arheologic de perioadă medievală timpurie (secolele XI-XII), au fost surprinse 19 complexe de locuit semiadâncite sau de suprafață, dintre care doar unul a fost cercetat în totalitate (o locuință semiadâncită, cu dimensiunile de 4 x 4,5 m); unele dintre acestea aveau cuptoare (pietrate) în formă de potcoavă. De asemenea, au mai fost descoperite mai multe gropi menajere și un pietrar realizat direct în pământul

În comentariul la inscripția citată, Em. Doruțiu-Boilă considera că această placă votivă cu inscripție dar și alta descoperită în același loc, cu relief dionisiac dar anepigrafă, ar putea constitui dovada existenței unui sanctuar dedicat lui Dionysos în această zonă.

³ POLONIC 1935, p. 22.

⁴ MOISIL 1911, p. 45-46.

⁵ PETRE 1987-1988, p. 5-171. Cercetările la bazilică au fost reluate în 1998 de Carl von der Lohe (München) dar rezultatele au rămas, din păcate, nepublicate.

⁶ VÂLCEANU, BARNEA 1975, p. 209-218.

⁷ BĂRBULESCU 2001, p. 96-98.

⁸ BARNEA, PARASCHIV, STĂNICĂ 2002, p. 225-226, 432.

⁹ BARNEA, VASILIU, IACOB, PARASCHIV, AILINCĂI 2000, p. 72-73, 146-147.

steril. În complexele medievale timpurii, au fost descoperite foarte multe vase ceramice (vase-borcan – unele întregi sau întregibile – amfore, ulcioare, căldări etc.), obiecte de podoabă, monede, la care se adaugă un important lot de oase de animale. Dintre acestea din urmă, au fost date spre studiu doar cele ce aparțin cu siguranță complexelor medievale timpurii.

Singura construcție de epocă romană descoperită este un bazin, care fusese considerat de E. Comșa "zid de cetate"¹⁰, iar de A. Petre "turn romano-bizantin"¹¹. În așezarea civilă de la N de promontoriul pe care se afla fortificația au fost surprinse două niveluri romane timpurii (secolele II-III p. Chr) și unul romano-bizantin, suprapuse de complexe medievale timpurii¹².

Materialele care fac obiectul acestei note au fost descoperite în contexte de epocă medievală timpurie (secolele XI-XII), fiind deci antrenate; dealtfel, pe aproape toată suprafața promontoriului pe care se găsea fortificația romană, contextele anterioare secolului XI au fost distruse, cel puțin în secțiunile cercetate de noi (este vorba de o secțiune magistrală, orientată S – N, cu lungimea de 50 m și lățimea de 2 m și alte cinci secțiuni în zona de sud a promontoriului). În afară de ceramică romană comună, fragmentară, au fost descoperite câteva fragmente de *terra sigillata*, de material vitric și piese metalice, iar prezentarea acestora în paginile următoare sperăm să contribuie la conturarea unor aspecte de viață economică dar și la o mai bună înțelegere a evoluției așezării de la Beroe.

CATALOGUL DESCOPERIRILOR

I. Ceramica

Terra sigillata.

1. Bol tip Dragendorf, 35 (pl. II/1). Fragment de buză și corp; Lp = 4 cm. Pasta fină, mată, de culoare maro, firnis roșu aprins, metallic. Decorul aplicat pe buză în tehnica barbotinei, păstrat fragmentar, constă din frunze de iederă, alungite, lanceolate. Originea este sud-galică – La Graufesenque. Acest tip de vase, decorate în tehnica barbotinei, sunt întâlnite rar în Italia, dar bine reprezentate în Britannia și Germania. Decorarea, aflată sub influența vaselor din sticlă, cuprinde un spectru larg, de la motive vegetale (frunze lanceolate de iederă) la motive animaliere, scene de *munera* și *venatio*¹³.

Context: Piatra Frecăței 2002. S VIIIb, C. 1, - 0,65 m.

Analogii: împreună cu forma 35/36, Dragendorf 35 este bine atestat în provinciile danubiene, la Aquincum¹⁴, Napoca¹⁵, Romula și Slăveni¹⁶. În Moesia

¹⁰ COMȘA 1959, p. 761-762.

¹¹ PETRE, APOSTOL 1970, p. 177, 179, fig. 9.

¹² BARNEA, PARASCHIV, STĂNICĂ 2002, p. 225-226, 432.

¹³ DRAGENDORF 1980, p. 77-78.

¹⁴ GABLER 1976, p. 41, pl. 17/1-2.

¹⁵ RUSU-BOLINDEȚ 2007, p. 183, nr. 117, pl. XXVII.

¹⁶ POPILIAN 1976, p. 171, nr. 192-193, pl. XIII.

Inferior, asemenea piese sunt atestate la Novae, Oescus, Augustae¹⁷, Aegyssus¹⁸, Noviodunum¹⁹.

Datarea: perioada flaviană.

2. Bol tip Dragendorf, 35/36? (pl. II/2). Fragment de buză; Lp = 1,7 cm. Aceeași pastă și firnis ca numărul 1; fragmentul redus ca dimensiuni nu a permis o încadrare clară.

Context: Piatra Frecăței 2002. S VIc, C. 1, -0,25 m (în stratul vegetal).

3. Bol tip Dragendorf, 37 (pl. II/3). Fragment de buză și corp; Hp = 3,7 cm. Pastă dură, mată, de culoare maro roșcată, firnis roșu aprins, metalic. Decorul păstrat constă într-un șir de semiove întrerupte de ramuri; registrul inferior este delimitat de un brâu subțire, în val. Tipul Dragendorf 37²⁰ cunoaște o mare răspândire în provinciile danubiene atât prin importuri²¹ cât și prin imitațiile locale²².

Context: Piatra Frecăței 2002. S VIc, C. 1, -0,25 m (în stratul vegetal).

Analogii: Oescus²³.

Datare: sfârșitul secolului I – începutul secolului II p. Chr.

4. Bol tip Dragendorf, 37 (pl. II/4). Fragment de corp reîntregit; Hp = 4,7 cm. Pastă dură, mată, de culoare gălbuie, firnis roșu închis, metalic, cu urme de arsură secundară. Decorul constă într-un șir de semiove întrerupte de ramuri; în registrul inferior sunt reprezentate frunze de viță de vie și ciorchini de struguri. Produs al centrelor de la Rheinzabern (*Mammilianus?*).

Context: Piatra Frecăței 1998, SI, C. 8.

Analogii: Oescus²⁴, Intercisa²⁵.

Datare: fragmentul descoperit la Oescus este datat la începutul secolului III p. Chr.

Ceramică pontică.

5. Bol tip *Sultov 4a* (pl. II/5). Fragment de buză și corp. ICEM, inv. 46239. Lp = 6,9 cm, Hp = 4,8 cm. Pastă mată, aspră, de culoare maro deschisă, firnis lucios, maro gălbui la exterior, maro închis, cu aspect metalic, la interior. Buza este tăiată oblic spre interior. Decorul constă într-o frunză de iederă, extrem de stilizată, aplicată imediat sub buză. Acest tip de bol, de formă semisferică, adânc și cu buza întoarsă spre interior, este produs la Pavlikeni în a doua jumătate a secolului II p. Chr. Forma apare sub puternica influență a atelierelor microasiatice

¹⁷ DIMITROVA-MILCEVA 2000, p. 131-137, pl. 7-8.

¹⁸ Un vas descoperit în urma cercetărilor din anii '80 și aflat în colecțiile ICEM Tulcea, inv. 1982.

¹⁹ BAUMANN 2008, p. 219-220, nr. 6, 9, pl. 1-2.

²⁰ DRAGENDORF 1980, pl. III, nr. 37.

²¹ DIMITROVA-MILCEVA 2000, p. 14.

²² SULTOV 1976, pl. 37.

²³ DIMITROVA-MILCEVA 2000, p. 56, nr. 209.

²⁴ DIMITROVA-MILCEVA 2000, p. 63, nr. 292, pl. 18.

²⁵ ALFÖLDI *et alii* 1957, p. 105, cat. nr. 176, pl. IX/7.

imitând, în opinia lui B. Sultov, mai ales formele *Çandarli 20*, *Olbia 32* și *Mirmekion 13*. Varianta *a* a formei 4 a cunoscut o difuziune locală²⁶.

Context: Piatra Frecăței 2001, S VIIIb, -1,20 m.

Analogii: Pavlikeni²⁷.

Datare: a doua jumătate a secolului II p. Chr.

Alte tipuri ceramice

6. Vas zoomorf (pl. II/6). Fragment de buză și corp. Dm gurii = 2,9 cm, Hp = 6 cm. Pastă fină, maro deschisă, firnis maro închis cu aspect metalic la exterior, maro gălbui la interior. Buza este tăiată drept, cu o șanțuire la exterior; gâtul este subțire și elegant. În porțiunea păstrată se poate recunoaște un corn de berbec, iar lâna este redată prin numeroase cerculețe semilunare. Ochiul stâng, singurul păstrat, este mare, alungit, cu sprânceana frumos reliefată. Este o lucrare excelentă, lucru dovedit de finețea execuției.

Acest tip de vas („Tiergefäße”) este de proveniență microasiatică, după cum a arătat S. Sanie în cazul unui fragment descoperit în castrul de la Barboși și care constituie o paralelă perfectă pentru piesa de la Beroe²⁸. Vasele de acest gen sunt răspândite în regiunile microasiatice, nordul Greciei și în zona Mării Negre, iar animalele reprezentate cu predilecție sunt taurul, leul, câinele și berbecul, originea reprezentărilor fiind elenistică timpurie²⁹.

Berbecul, ca simbol religios, este documentat în context funerar printr-o descoperire din Britannia, într-un mormânt de copil³⁰. Deși autorii analizează valențele religioase ale animalului (e.g. *suovetaurilia*, *criobolium* sau sacrificarea în onoarea lui Mercurius și rolul de acolit al zeului), figurinele descoperite în sicriul din plumb al unui *infans* pot constitui mai curând banale jucării, dat fiind contextul descoperirii. O serie de vase de dimensiuni reduse, cu reprezentarea unor animale descoperite tot în mormântul unui copil la Colchester, întăresc această aserțiune, ele având funcția de *balsamaria*³¹, iar formele ca atare sunt specifice universului copilăriei. În afara centrelor microasiatice, vase zoomorfe au fost produse în Gallia, unul dintre cele mai importante centre fiind situat la Vichy, în perioada Tiberius – Traian³².

Context: Piatra Frecăței 2001, S VIII, C2, - 1,90 m.

Analogii: Barboși³³, Corinth³⁴.

Datare: sfârșitul secolului II p. Chr.

II. Sticlă

7. Vas de sticlă sferic (pl. III/7). Fragment de buză și gât; buza este

²⁶ SULTOV 1985, p. 67.

²⁷ SULTOV 1985, p. 67, pl. XXX, nr. 1.

²⁸ SANIE 2007, p. 298.

²⁹ MANDEL 1988, p. 211-212; BARKÓCZI *et alii* 1977, p. 35-36, nr. 2, fig. 21.

³⁰ TAYLOR 1993, p. 199, fig. 5, pl. IX/A.

³¹ ECKARDT 1999, p. 66-68, pl. X/B.

³² ROUVIER-JEANLIN 1995, p. 7.

³³ SANIE 2007, p. 298, fig. 6/1a-b.

³⁴ DAVIDSON 1952, vol I, p. 62, vol. II, pl. 44/62.

neuniformă ca grosime iar gâtul drept. Sticlă transparentă. Hp = 1,9 cm. Buza invazată, cu șanțuire interioară, gâtul cilindric și drept, conduce spre tipul de vas cu corp sferic și baza concavă. A. von Saldern publică un exemplar descoperit la Sardis în groapa 1 din „The Large Vaulted Chamber” sub numele de „bottle” și datează piesa în intervalul dintre sfârșitul secolului II și începutul secolului IV p. Chr.³⁵

Context: Piatra Frecăței 2001, S VIII, C. 4-5, -1,80 m.

Analogii: Constanța³⁶, Glamija³⁷, Salona³⁸, Nida³⁹.

Datare: secolele II-IV p. Chr.

8. *Unguentarium?* (pl. III/8). Fragment de buză plată, cu șanțuire în partea inferioară. Sticlă clară, verzuie. Hp = 1 cm.

Context: Piatra Frecăței 2001, *passim*.

Analogii: Nicopolis ad Istrum⁴⁰.

Datare: secolele IV-VI p. Chr.

9. Cupă? (pl. III/9). Fragment de bază rotunjită, întoarsă înainte pentru a forma un spațiu tubular gol. Sticlă verde închisă cu nuanțe fumurii. Lp = 3,9 cm; Hp = 1,9 cm.

Context: Piatra Frecăței 2001, S VII, -1 m.

Analogii: Nicopolis ad Istrum (un fragment de bază din sticlă incoloră)⁴¹.

Datare: secolele II-IV p. Chr.

10. Bol (pl. III/10). Bază completă, plată, cu inel de sprijin tubular. Sticlă transparentă cu aspect lăptos. Dm = 3,3 cm; Gr = 0,4 cm.

Context: Piatra Frecăței 2001, S VII, -1 m.

Analogii: Nicopolis ad Istrum⁴².

Datare: secolele IV-VI p. Chr.

11. *Unguentarium* („toilette bottle”) Isings form 105⁴³ (pl. III/11). Fragment longitudinal din bază. Sticlă groasă, mată, de culoare verde. Hp = 2,9 cm; Dmax. p. = 2,6 cm. Forma face parte dintr-un grup care cuprinde recipiente înalte, cu corpul în formă de tub, gâtul lung și mijlocul mai larg.

Context: Piatra Frecăței 2001, S VII, -1 m.

Analogii: Constanța⁴⁴, Margum⁴⁵, Emona⁴⁶, Köln, Modena, Niederremmel⁴⁷,

³⁵ VON SALDERN 1962, p. 8, nr. 9b, pl. 8/9b.

³⁶ BUCOVALĂ 1968, p. 61-62.

³⁷ HAN 1986, p. 93, cat. nr. 9, fig. 25/9.

³⁸ BULJEVIĆ, IVČEVIĆ, MARDEŠIĆ, VIŠIĆ-LJUBIĆ 1994, p. 260-261, nr. 5.

³⁹ WELKER 1987, p. 30, nr. 29/a-c.

⁴⁰ SHEPERD 1999, p. 355, nr. 669, pl. 11.17/669.

⁴¹ SHEPERD 1999, p. 324, nr. 121, pl. 11.6/121.

⁴² SHEPERD 1999, p. 354, nr. 659, pl. 11.17/659.

⁴³ ISINGS 1957, p. 126.

⁴⁴ BUCOVALĂ 1968, p. 127-128, nr. 260-261.

⁴⁵ KAROVIĆ 1995-1996, p. 89-90, tip. VI/2.

⁴⁶ PETRU 1972, pl. CXIV/10-13.

⁴⁷ ISINGS 1957, p. 126.

Nida⁴⁸.

Datate: secolul IV p. Chr.

12. Ulcior sau cană (pl. III/12). Toartă ovală în secțiune, sticlă verde, clară, cu un strat argintiu la exterior. Lp = 6 cm. Fragmentul provine probabil de la recipientele grupate de M. Bucovală în categoria „căni”, tipurile I-III, descoperite în necropolele orașului Tomis.

Context: Piatra Frecăței 2001, S VII, -1 m.

Analogii: Constanța⁴⁹.

Datate: secolele I-III p. Chr.

13. Candelă (pl. III/13). Fragment de corp cu toartă. Sticlă transparentă, cu pereții subțiri; deformată prin ardere secundară. Lp = 2,9.

Context: Piatra Frecăței 2001, S VII, -1 m.

Analogii: Nicopolis ad Istrum⁵⁰, Histria⁵¹.

Datate: secolele IV-VI p. Chr.

III. Obiecte din metal

14. Aplică de formă trapezoidală cu marginile rotunjite (pl. IV/14). Bronz, puternic corodat. L = 2,4 cm; H = 2 cm. Pe partea interioară se mai păstrează trei nituri de prindere; la exterior aplica avea probabil reprezentarea unei figuri umane sau zoomorfe. Face parte din același grup cu o serie de piese care prezintă figuri umane, mitologice sau animaliere larg răspândite în Imperiu în primele trei secole p. Chr. Funcționalitatea acestora este diversă, de la elemente de echipament până la piese decorative pentru mobilier și casete⁵².

Context: Piatra Frecăței 1998, S I, C. 9, G 22.

Analogii: Veliko Târnovo⁵³, Lyon⁵⁴, Treviso⁵⁵, Trier⁵⁶, Padova⁵⁷.

Datate: secolele II-III p. Chr.

15. Cui ornamental cu floarea în formă de ciupercă (pl. IV/15). Bronz, bine prezervat. H = 4 cm.

Context: Piatra Frecăței 1998, S I, C. 9, G 22.

Analogii: Sacidava⁵⁸, Buciumi⁵⁹, Drobeta⁶⁰, Feldioara⁶¹, Sarmizegetusa⁶²,

⁴⁸ WELKER 1987, p. 31, nr. 30/b.

⁴⁹ BUCOVALĂ 1968, p. 24-28.

⁵⁰ SHEPERD 1999, p. 339-340, pl. 11.12, nr. 284-309.

⁵¹ BĂJENARU, BĂLTĂC 2000-2001, p. 469-513, pl. VI-VIII; vezi și CHEVALIER 1999, p. 161-199.

⁵² MÂNZOVA 1965, p. 41, fig. 5/a-b.

⁵³ ZĂROV 1990, p. 37, 39, nr. 17, 24.

⁵⁴ BOUCHER 1973, p. 126, 163-164, nr. 194, 276-280.

⁵⁵ GALIAZZO 1979, p. 130-131, nr. 41.

⁵⁶ MENZEL 1966, p. 55-57, nr. 115-116, 118-119.

⁵⁷ ZAMPIERI, LAVARONE 2000, p. 178, nr. 317.

⁵⁸ SCORPAN 1978, pl. XIII/72.

⁵⁹ CHIRILĂ, GUDEA, LUCĂCEL, POP 1972, pl. LXIX/36.

⁶⁰ TUDOR 1976, p. 135, pl. XIII/6-9, 19.

⁶¹ GUDEA 2008, pl. LXVI/7-8.

⁶² ALICU, COCIȘ, ILIEȘ, SOROCEANU 1994, p. 111-112, nr. 758-760, pl. 45.

Porolissum⁶³, Corinth⁶⁴, Corbridge⁶⁵.

Datate: sec. II-III p. Chr.

Următoarele materiale (nr. 16-17) au fost descoperite în cadrul aceleiași complex (G22) și pot fi încadrate în secvența cronologică de mai sus.

16. Placă subțire din fier cu nit; fragmentară (pl. IV/16). L = 3,7 cm; l = 2,3 cm; Gr = 0,1 cm.

Context: Piatra Frecăței 1998, S I, C. 9, G 22.

17. Placă ușor arcuită din fier cu nit; fragmentară (pl. IV/17). L = 1,8 cm; l = 1,4 cm.

Context: Piatra Frecăței 1998, S I, C. 9, G 22.

18. Cui ornamental cu floarea în formă de bilă (pl. IV/18). Bronz, fragmentar. H = 2,4 cm.

Context: Piatra Frecăței 1998, S I, C. 11-12, - 2,85 m.

Analogii: Telița-Amza⁶⁶, Buciumi⁶⁷, Drobeta⁶⁸, Feldioara⁶⁹, Corinth⁷⁰, Köln⁷¹.

Datate: secolele II-IV p. Chr.

19. *Lunula* (pl. IV/19). Pandantiv din bronz bine prezervat, rupte extremitățile și inelul din partea superioară (inelul de prindere putea fi turnat sau aplicat ulterior)⁷². L = 1,7 cm; H = 1,2 cm. *Lunula* este echivalentul feminin al amuletelor apotropaice de tip *bullă* purtate mai ales de copii de sex masculin⁷³. Aceasta nu implică neaparat purtarea acestor amulete strict de către fete; mai curând întâlnim aceeași situație ca în cazul amuletelor phallice – *fascinum* – purtate de copii de ambele sexe pentru protecție împotriva deochiului dar și de auxiliari ca elemente de echipament militar⁷⁴. În Imperiu se cunosc numeroase exemplare de *lunulae*, unele fiind emailate⁷⁵. La Beroe au mai fost descoperite asemenea pandantive în necropolă⁷⁶.

Context: Piatra Frecăței 1998, S I, C. 11-12, - 2,85 m.

⁶³ GUDEA 1989, pl. CCII.

⁶⁴ DAVIDSON 1952, vol. II, pl. 72, nr. 1040-1041.

⁶⁵ BISHOP, DORE 1988, p. 185, nr. 229, fig. 185.

⁶⁶ BAUMANN 1995, pl. XLI/4.

⁶⁷ CHIRILĂ, GUDEA, LUCĂCEL, POP 1972, pl. LXIX/24, 26.

⁶⁸ STĂNGĂ 1998, pl. LV/2,4.

⁶⁹ GUDEA 2008, pl. XLVI/30-38.

⁷⁰ DAVIDSON 1952, vol. II, pl. 72, nr. 1039, 1049.

⁷¹ LIESEN 1999, pl. 27.

⁷² ALFÖLDI *et alii* 1957, p. 445, fig. 96, 1-4.

⁷³ OLSON 2008, p. 144; pentru *bullă* un articol complet la MIGOTTI 2003, p. 187-219.

⁷⁴ OLDENSTEIN 1976, p. 162-165, pl. 44-45; pentru o analiză a acestor amulete phallice în contextul descoperirilor din Imperiu vezi NUȚU, MATEI 2007 (sub tipar).

⁷⁵ BENEĂ, CRÂNGUȘ, REGEP-VLASICI, ȘTEFĂNESCU 2006, p. 108-113, pl. XVI/3-13; GAIU 2007, pl. XVIII/124-129.

⁷⁶ PETRE 1987-1988, pl. 50-51, 66b, 67a, 68b.

Analogii: Porolissum⁷⁷, Gilău⁷⁸, Corinth⁷⁹, Nida⁸⁰.

Datare: secolele II-IV p. Chr.

20. Placă subțire din fier cu nit; fragmentară (pl. IV/20). L = 2,3 cm; l = 1,7 cm.
Context: Piatra Frecăței 1998, S I, C. 11-12, - 2,85 m.

21. Aplică rotundă sau buton dublu („Beschlage mit einem Gegenkopf“, „double button“) (pl. IV/21). H = 0,7 cm. Constituie o piesă de echipament militar, probabil de la un *cingulum*.

Context: Piatra Frecăței 1998, S I, C. 11-12, - 2,85 m.

Analogii: Porolissum⁸¹, Drobeta⁸², Feldberg, Zugmantel, Saalburg⁸³, Köln⁸⁴, Sicilia⁸⁵.

Datare: a doua jumătate a secolului II – mijlocul secolului III p. Chr.

22 Foiță subțire din bronz, rulată (pl. IV/22). L = 5 cm; l = 0,8 cm.

Context: Piatra Frecăței 1998, S I, C 11-12, - 2,85 m.

*

* *

Materialele prezentate mai sus se adaugă celor descoperite de A. Petre în marea necropolă a așezării, dar imaginea centrului de la Beroe în perioada romană este departe de a fi lămurită⁸⁶. Izvoarele istorice sunt firave, iar cercetările arheologice reluate în 1998 cu atât entuziasm, au fost întrerupte prematur. Lipsesc, în continuare, elemente de bază din evoluția centrului de la Beroe printre care și clarificarea aspectului cel mai important – geneza așezării.

Poziția sa geografică, pe *limes*-ul danubian, a făcut din Beroe un important loc de escală și foarte probabil de reparații pentru *Classis Flavia Moesica*. Prezența unui *cuneus equitum stablesianorum* în secolul IV p.Chr. atestă importanța acordată așezării, importanță întărită și prin includerea sa în lista sediilor episcopale scythice⁸⁷. Activitățile meșteșugărești în zona centrului antic sunt nesigure⁸⁸, deși printre numeroasele materiale descoperite în necropola așezării se află unele care pot fi atribuite unor ateliere locale.

Valențele comerciale sunt demonstrate de o serie de produse de import și, în primul rând, de ceramica *terra sigillata* care pătrunde în Moesia mai ales pe linia

⁷⁷ GUDEA 1989, pl. CCXIX/7-16.

⁷⁸ DIACONESCU, OPREANU 1987, p. 66-67, nr. 59, fig. 6/59 a-c, 7/59 d-f.

⁷⁹ DAVIDSON 1952, vol. II, pl. 111, nr. 2117.

⁸⁰ KOHLERT-NÉMETH 1988, p. 69-70, nr. 1-3.

⁸¹ GUDEA 1989, pl. CCII.

⁸² TUDOR 1976, p. 135, pl. XIII/11.

⁸³ OLDENSTEIN 1976, p. 167-168, pl. 46, nr. 485-489.

⁸⁴ LIESEN 1999, pl. 26/B221-B231.

⁸⁵ RADMAN-LIVAJA 2004, p. 95, nr. 299-305, pl. 45/299-305.

⁸⁶ Pentru o serie de amfore descoperite la Beroe în contexte nesigure, vezi PARASCHIV 1999-2001 (2002), p. 149-156.

⁸⁷ SUCEVEANU, BARNEA 1991, p. 183-184.

⁸⁸ SUCEVEANU 1977, p. 138-139.

Dunării. Ceramica *sigillata* central- și sud-galică poate fi pusă în legătură cu elemente militare (e.g. de la Novae și Durostorum) și demonstrează contactele cu arii îndepărtate. Bolurile și farfuriile Dragendorf 35, 35/36 și 37 sunt bine reprezentate în zona Dunării; produsele centrelor de la Lezoux și La Graufesenque sunt atestate la Novae, Oescus, Nicopolis ad Istrum, Tropaeum Traiani, Dinogetia, Troesmis, Noviodunum⁸⁹, iar acestea demonstrează includerea spațiului moesic în circuitul economic al Imperiului. Secvența cronologică acoperită de cele patru fragmente descoperite la Beroe (a doua jumătate a secolului I – secolul III p.Chr.) este prea largă, iar cantitatea prea mică pentru a contribui la definirea unor aspecte din evoluția economică a așezării. În timp ce obiectele metalice și fragmentele de material vitric sunt prea puțin relevante în acest proces, merită semnalat bolul produs la Pavlikeni, căruia B. Sultov îi atribuie o difuziune locală, dar și fragmentul de vas zoomorf, produs de lux al atelierelor microasiatice.

BIBLIOGRAFIE

ALFÖLDI *et alii* 1957 – M. R. Alföldi, L. Barkóczi, J. Fitz, K. Sz. Póczy, A. Radnóti, A. Salamon, K. Sági, J. Szilágyi, E. B. Vágó, *Intercisa II (Dunapentele). Geschichte der Stadt in der Römerzeit*, Budapest.

ALICU, COCIȘ, ILIEȘ, SOROCEANU 1994 – D. Alicu, S. Cociș, C. Ilieș, A. Soroceanu, *Small Finds from Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, Cluj-Napoca.

BARKÓCZI *et alii* 1977 – L. Barkóczi *et alii*, *Art antique au Musée Déri de Débrécen et dans d'autres collections hongroises*, Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts, 48-49, p. 5-47.

BARNEA, VASILIU, IACOB, PARASCHIV, AILINCĂI 2000 – Al. Barnea, I. Vasiliu, M. Iacob, D. Paraschiv, S. Ailincăi, *Ostrov, com. Ostrov, jud. Tulcea*, CCA. Campania 1999, p. 72-73, 146-147.

BARNEA, PARASCHIV, STĂNICĂ 2002 – Al. Barnea, D. Paraschiv, A. Stănică, *Ostrov, com. Ostrov, jud. Tulcea*, CCA. Campania 2001, p. 225-226, 432.

BAUMANN 1995 – V. Baumann, *Așezări rurale antice în zona gurilor Dunării. Contribuții arheologice la cunoașterea habitatului rural (sec. I- IV p. Chr.)*, Biblioteca Istro-Pontica. Seria Arheologie 1, Tulcea.

BAUMANN 2008 – V. H. Baumann, *Ceramica terra sigillata de la Noviodunum*, Peuce, S.N., 6, p. 207-250.

BĂJENARU, BĂLTÂC 2000-2001 – C. Băjenaru, A. Băltâc, *Depozitul de candelă de sticlă descoperit la bazilica episcopală de la Histria*, Pontica, 33-34, p. 469-513.

BĂRBULESCU 2001 – M. Bărbulescu, *Viața rurală în Dobrogea romană (sec. I-III p. Chr.)*, Constanța.

BENEA, CRÂNGUȘ, REGEP-VLASICI, ȘTEFĂNESCU 2006 – D. Benea, M. Crânguș, S. Regep-Vlasici, A. Ștefănescu, *Arta și tehnica emailului în Dacia romană*, Timișoara.

BISHOP, DORE 1988 – M. C. Bishop, J. N. Dore, *Corbridge. Excavation of the Roman fort and town, 1947-1980*, English Heritage Archaeological Report 8, London.

BOUCHER 1973 – S. Boucher, *Bronzes romains figurés du Musée des Beaux-Arts de Lyon*, Lyon.

BUCOVALĂ 1968 – M. Bucovală, *Vase antice de sticlă la Tomis*, Constanța.

⁸⁹ MUȘETEANU, ELEFTERESCU 1990, p. 237.

BULJEVIĆ, IVĆEVIĆ, MARDEŠIĆ, VIŠIĆ-LJUBIĆ 1994 – Z. Buljević, S. Ivćević, J. Mardešić, E. Višić-Ljubić, *Artes minores Salonae Christianae*, în E. Marin (ed.), *Salona Christiana*, Split, p. 215-290.

CHEVALIER 1999 – P. Chevalier, *Les luminaires paléochrétiens de Dalmatie romaine*, VAHD, 90-91, p. 161-199.

CHIRILĂ, GUDEA, LUCĂCEL, POP 1972 – E. Chirilă, N. Gudea, V. Lucăcel, C. Pop, *Das Römerlager von Buciumi. Beiträge zur Untersuchung des Limes der Dacia Porolissensis*, Cluj.

COMȘA 1959 – E. Comșa, 1959, *Limesul dobrogean. Cercetări de suprafață de-a lungul Dunării între Ostrov (reg. Galați) și Hârșova (reg. Constanța)*, Materiale, 5, p. 761-768.

DAVIDSON 1952 – G. R. Davidson, *Corinth XII. The Minor Objects*, I-II, New Jersey.

DIACONESCU, OPREANU 1987 – Al. Diaconescu, C. Opreanu, *Bronzuri romane din castrul de la Gilău*, SCIVA, 38, 1, p. 52-71.

DIMITROVA-MILCEVA – A. Dimitrova-Milceva, *Terra Sigillata und dünnwandige Keramik aus Moesia Inferior (Nordbulgarien)*, Sofia, 2000.

DRAGENDORF 1980 – H. Dragendorf, *La sigillée. Contribution à l'étude de l'histoire de la céramique grecque et romaine*, Revue Archéologique Sites, hors-serie 7.

ECKARDT 1999 – H. Eckardt, *The Colchester 'Child's Grave'*, Britannia, 30, p. 57-90.

GABLER 1976 – D. Gabler, *Die Sigillaten vom Gebiete der Hercules-Villa in Aquincum*, AAASH, p. 28.

GAIU 2007 – C. Gaiu, *Bronzurile cu email din castrul de la Ilișua*, Revista Bistriței, 21, 1, p. 181-240.

GALIAZZO 1979 – V. Galiazzo, *Bronzi romani del Museo Civico di Treviso*, Roma.

GUDEA 1989 – N. Gudea, *Porolissum. Un complex arheologic daco-roman la marginea de nord a Imperiului Roman*. I, ActaMP, 13.

GUDEA 2008 – N. Gudea, *Castrul roman de la Feldioara. Încercare de monografie arheologică / Das Römerkastell von Feldioara. Versuch einer archäologischen Monographie*, Interferențe etnice și culturale în milenii I a.Chr. – I p.Chr., XI, Cluj-Napoca.

HAN 1986 – V. Han, *Rikovo-Glamija I. Objets en verre*, Cahiers des Portes de Fer, 3, p. 92-94.

ISINGS 1957 – C. Isings, *Roman Glass from Dated Finds*, Archaeologica Traiectina II, Groningen-Djakarta.

KAROVIĆ 1995-1996 – G. Karović, *Rimsko staklo Marguma*, Viminacium, 10, p. 75-104.

KOHLERT-NÉMETH 1988 – M. Kohlert-Németh, *Römische Bronzen I aus Nida-Heddernheim. Götter und Dämonen*, Auswahlkatalog, Archäologische Reihe 11, Frankfurt am Main.

LIESEN 1999 – B. Liesen, *Die Grabungen südlich und westlich des Kölner Doms*. I. *Die Funde aus Metall*, Kölner Jahrbuch, 32, p. 343-411.

MANDEL 1988 – U. Mandel, *Kleinasiatische Reliefkeramik der Mittleren Kaiserzeit*, Berlin-New York.

MÂNZOVA 1965 – L. Mânzova, *Draschki i aplikazii na kasetki ot rimska epoha v Arheologitscheskija Muzej v Sofia*, ArheologijaSofia, 7, 1, p. 38-43.

MENZEL 1966 – H. Menzel, *Die römische Bronzen aus Deutschland II*. Trier, Mainz.

MIGOTTI 2003 – B. Migotti, *Rimska bulla u Panoniji*, VAMZ, XL, 3, p. 187-219.

MOISIL 1911 – C. Moisil, *Cetatea Biroe*, BCMI, 4, p. 45-46.

MUȘEȚEANU, ELEFTERESCU 1990 – C. Mușețeanu, D. Elefterescu, *Céramique sigillée à Durostorum*, Dacia N.S., 34, p. 235-244.

NUȚU, MATEI 2007 – G. Nuțu, I. Matei, *Bronze Phallic Amulets from Dobrudja*, Strabon, 3-4 (sub tipar).

OLDENSTEIN 1976 – J. Oldenstein, *Zur Ausrüstung römischer Auxiliareinheiten. Studien zu Beschlägen und Zierat an der Ausrüstung der römischen Auxiliareinheiten des obergermanisch-raetischen Limesgebietes aus dem zweiten und dritten Jahrhundert n. Chr.*, BerRGK, 57, p. 49-284, pl. 9-90.

- OLSON 2008 – K. Olson, *The Appearance of the Young Roman Girl* în J. Edmonson, A. Keith (ed.), *Roman Dress and the Fabrics of Roman Culture*, Toronto-Buffalo, p. 139-157.
- PARASCHIV 1999-2001 (2002) – D. Paraschiv, *Amfore romano-bizantine descoperite la Piatra Frecăței – Beroe*, *Cercetări Istorice*, S.N., 18-20, p. 149-156.
- PETRE 1987-1988 – A. Petre, *La romanité en Scythie Mineure (IIe-VIIe siècles de notre ère)*. *Recherches archéologiques*, Bulletin AIESEE, 17-18, p. 5-171.
- PETRE, APOSTOL 1970 – A. Petre, A. Apostol, *Prospecțiuni geofizice – magnetice și electrice – experimentale, aplicate în perimetrul arheologic al castrului antic de la Beroe (Piatra Frecăței)*, SCIV 21, 1, p. 165-182.
- PETRU 1972 – S. Petru, *Emonske nekropole (odkrute medi leti 1635-1960)*, Ljubljana.
- POLONIC 1935 – P. Polonic, *Cetățile antice de pe malul drept al Dunării (Dobrogea) până la gurile ei*, *Natura*, 24, 7, București, p. 22.
- POPILIAN 1976 – Gh. Popilian, *Ceramica romană din Oltenia, Craiova*.
- RADMAN-LIVAJA 2004 – I. Radman-Livaja, *Militaria Sisciensia. Nalazi rimske vojne opreme iz Siska u fundusu Arheološkoga muzeja u Zagrebu*, Muzei Archaeologici Zagrabienis. *Catalogi et Monographiae I*, Zagreb.
- ROUVIER-JEANLIN 1995 – M. Rouvier-Jeanlin, *Les vases plastique à glacure plombifère*, RCRF Acta, 34, Alba Regia, 25, 7-10, pl. I-II.
- RUSU-BOLINDEȚ 2007 – V. Rusu-Bolindeț, *Ceramica romană de la Napoca. Contribuții la studiul ceramicii din Dacia romană*, Cluj-Napoca, 2007.
- VON SALDERN 1962 – A. von Saldern, *Glass from Sardis*, *AJA*, 66, 1, p. 5-12.
- SANIE 2007 – S. Sanie, *Descoperiri mărunte la Barboși II*, *ArhMold*, 30, p. 297-305.
- SCORPAN 1978 – C. Scorpan, *Descoperiri arheologice diverse la Sacidava*, *Pontica*, 11, p. 155-180.
- SHEPERD 1999 – J. D. Sheperd, *The Glass*, în A. G. Poulter, R. K. Falkner, J. D. Sheperd, *Nicopolis ad Istrum: A Roman to Early Byzantine City*, London, p. 299-385.
- SUCEVEANU 1977 – Al. Suceveanu, *Viața economică în Dobrogea romană, secolele I-III p. Chr.*, București.
- SUCEVEANU, BARNEA 1991 – Al. Suceveanu, Al. Barnea, *La Dobroudja romaine*, Bucarest.
- SULTOV 1976 – B. Sultov, *Antike Zentren der Töpferei in Untermösien*, Sofia.
- SULTOV 1985 – B. Sultov, *Ceramic Production on the Territory of Nicopolis ad Istrum (IInd – IVth century)*, *Terra Antiqua Balcanica I*, Sofia.
- STÂNGĂ 1998 – I. Stângă, *Viața economică la Drobeta în secolele II-VI p. Chr.*, *Bibliotheca Thracologica XXVI*, București.
- TAYLOR 1993 – A. Taylor, *A Roman Lead Coffin with Pipeclay Figurines from Arrington, Cambridgeshire, Britannia*, 24, p. 191-225.
- TUDOR 1976 – D. Tudor, *Obiecte de metal din Drobeta descoperite în săpăturile lui D. C. Butculescu (1883) și Gr. G. Tocilescu (1896-1899)*, Drobeta, p. 117-137.
- VÂLCEANU, BARNEA 1975 – *Ceramica lucrată cu mâna din așezarea romano-bizantină de la Piatra Frecăței (secolul al VI-lea e. n.)*, SCIVA 26, 2, p. 209 – 218.
- WELKER 1987 – E. Welker, *Antike Gläser im Frankfurter Museum für Vor- und Frühgeschichte. Auswahlkatalog*, *Archäologische Reihe 10*, Frankfurt am Main.
- ZAHARIADE 1988 – M. Zahariade, *Moesia Secunda, Scythia și Notitia Dignitatum*, București.
- ZAHARIADE 2006 – M. Zahariade, *Scythia Minor. A History of a Later Roman Province (284-681)*, Amsterdam.
- ZĂROV 1990 – I. Zărov, *Pametnici na rimskata bronzova plastika ot Istoritscheskija Muzej v v Veliko Tarnovo*, GMSB, 16, p. 31-42.
- ZAMPIERI, LAVARONE (ed.) 2000 – G. Zampieri, B. Lavarone (ed.), *Bronzi antichi del Museo Archeologico di Padova*, Roma.

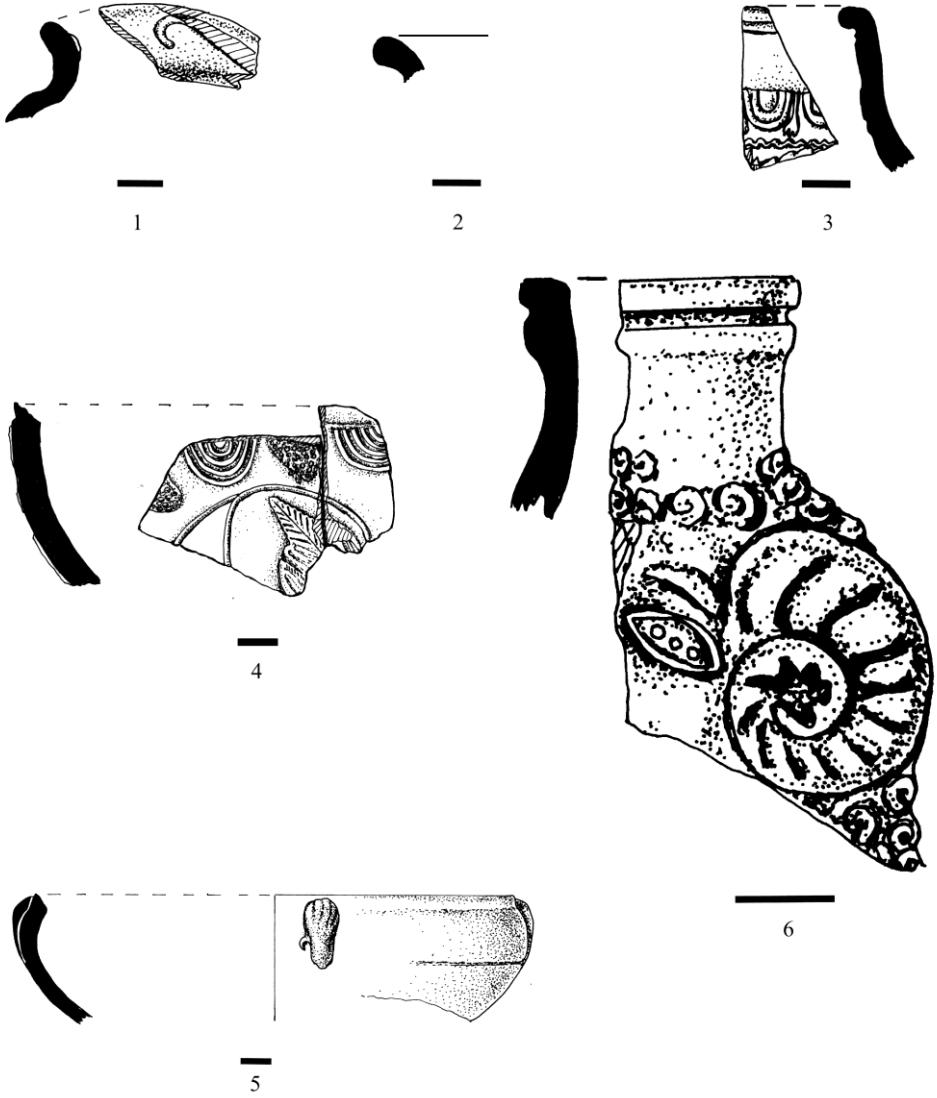

1

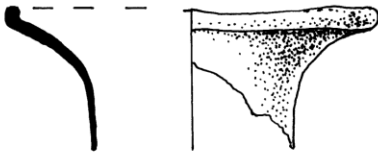

2

Pl. I – 1. Harta Dobrogei romane cu principalele așezări.
2. Vedere aeriană asupra castrului, așezării civile și necropolei de la Piatra Frecăței.

Pl. II – Ceramică descoperită la Beroe.

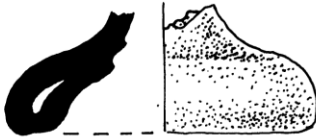
7

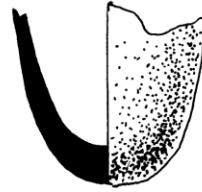
10

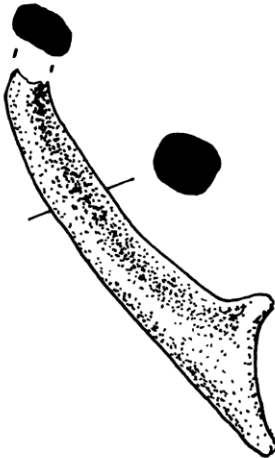
8

9

11

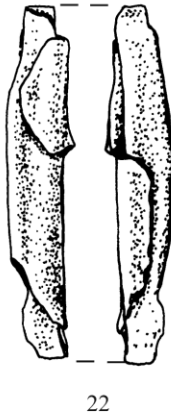
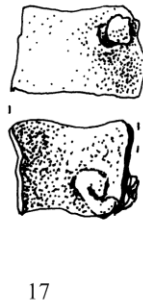
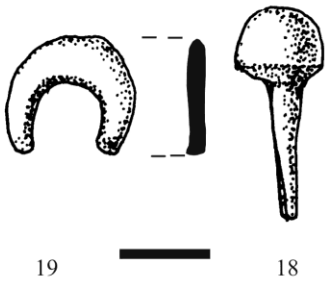
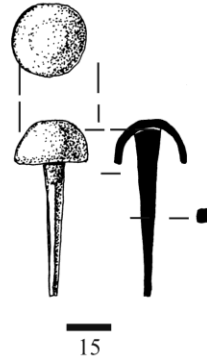
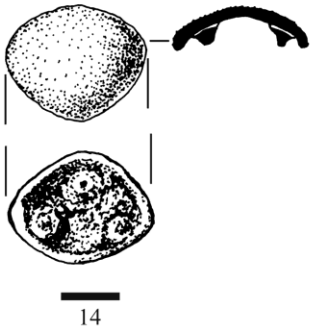
12

13

Pl. III – Fragmente de material vitric.

Pl. IV – Obiecte din metal.